

# „DEBESYS – TAI MŪSŲ MINTYS“

## VIENOS MITINĖS-POETINĖS METAFOROS DVASINĖ PRASMĖ

Dainius RAZAUSKAS

*Straipsnis tęsia du ankstesnius: „Dangaus akmenys, uolos ir kalnai“ ir „Dangiškos velnių užtvankos“ (atitinkamai Razauskas 2024 ir 2025). Juose nagrinėti mitiniai-poetiniai vaizdiniai apie debesis kaip dangaus akmenis, uolas, kurios, velnių suverstos į užtvankas, sulaiko dangiškuosius srautus – lietų, o Perkūno nuverstos, sugriautos atitinkamai lietų paleidžia. Šie mitiniai-poetiniai vaizdiniai savo ruožtu turi dvasinę prasmę, kaip tik nagrinėjamą šiame straipsnyje: debesų užtvankos danguje – tai sąmonėje susitvenkusios mintys, sukausių sielą ir užstojusios jai šviesą. Suprantama, norint sielą išlaisvinti ir atgaivinti, reikia sugriauti minčių užtvankas ir išvaikyti sielą apniaukusius debesis. Taip atsiskleidžia ištisa „atmosferinė psichologija“, paremta atitinkamais dangaus reiškiniiais kaip vidinio pasaulio metaforomis.*

*Nelietuviška asmenvardžių rašyba atskiru sąrašu pateikta gale.*

*Prasminiai žodžiai: debesis – mintys; atmosferiniai reiškiniai kaip vidinio pasaulio metaforos; dvasinė mitologijos prasmė; baltų ir lyginamoji mitologija.*

Oras šiaip jau yra vienas būdingiausių vidinės būsenos įvaizdžių, užtat *atmosfera* ‘žemę supantis oro sluoksnis’ savaime turi perkeltinę, psichinę reikšmę – ‘nuotaika’<sup>1</sup>. „Atmosferinis“ būvardis *giėdras* ‘saulėtas, šviesus, be debesų’ kartu reiškia atitinkamą sielos nuotaiką, sąmonės būseną: *Sieloje viešpatavo šventadieniška giedra (linksma, gera nuotaika)* (Žemaitė); *Rytą galva giedresnė (protas blaivesnis)* (neįvardyti raštai); beje, ir „psichinis“ būvardis *blaivas*, *blaivus* ‘negirtas’ bei ‘aiškaus galvojimo’ (*Blaivas protas* Dabartinės lie. k. žod.) pirmiausia buvo „atmosferinis“ ir reiškė ‘giedras, skaidrus’: *Dangus blaivas, nė vieno debesėlio* (Grūžiai, Pasvalio r.); *Blaivus dangus* (Plungė); *Debesio nė vieno – blaivus dangus* (Imbradas, Zarasų r.)<sup>2</sup>. Taigi, Vydūno apibrėžimu: *Giedrioji žmonių ūpų ir minčių gyvata būtų kaip koks dangus*<sup>3</sup>. Ir atvirkščiai: prisiminkime, kad ir migla mena tamsias mintis, sąmonės aptemimą, apsnūdimą, miegą, ir net pasaulis yra Dievo susapnuotas – *sutvertas* iš jo sąmonę aptraukusių miglų<sup>4</sup>.

Užtat Sogjelis Rinpočė jau ne kartą mus mokė medituoti taip: „Tiesiog sėdėkite ramiai ir leiskite visoms jūsų mintims bei sąvokoms ištirpti skaidrioje pirmapradžėje sąmonės prigimtyje. Tarsi išsisklaidytų debesis ar išgaruotų migla, atskleisdama giedrą dangų ir džiugiai spindinčią saulę.“<sup>5</sup>

Išgaravusi migla ar išsisklaidę debesis savaime atskleidžia giedrą, spindinčią pirmapradžę mūsų dvasinę prigimtį, ir priešingai – *susitvenkę* debesis ją apniaukia. Todėl ir ši ką tik (ankstesniame autoriaus straipsnyje) aptarta oro, atmosferos būseną savaime mena atitinkamą sielos būseną, kurią trumpai drūtai atskleidžia, pavyzdžiui, Kazio Sajos prisipažinimas: *Kartais man taip pasidaro tvanku*<sup>6</sup>.

*Tvanku* sieloje pasidaro tuomet, kai *užtvenkiama* jos vidinė tėkmė, sustabdomas jos savaiminis srautas, ir ji nebegali laisvai lieti. Tada pasakoma: *Jos siela buvo kupina susitvenkusių jausmų* (J. Avyžius); *Susitvenka kaip garas piktis į žmogaus krūtinę* (Švėkšna, Šilutės r.)<sup>7</sup>.

Šis „garas“, tvenkdamasis žmogaus sieloje, ir *susitveria* į miglą, *sutvirtėja* į uolinius debesis, užstojančius saulę. Tuomet reikia laukti perkūnijos, kad ji suskaldytų ir nuverstų širdį užvirtusias debesų uolas, sugriautų velnio *tvanką* ir paleistų laisvai lieti gyvybės srautus.

Pastarajame iš ką tik pateiktų pavyzdžių atkreipkime dėmesį, kad į žmogaus krūtinę *susitvenkia* pyktis (*susitvenka... piktis*). O pyktis – vienas iš jausmų, būdingai prilyginamų atmosferos debesuotumui. Tradicinis palyginimas *kaip debesis* reiškia ‘piktas, rūstus’: *Parėjo vyras kaip debesis* (Kalvarija, Marijampolės r.); *Ogi atėjo visa kaip debesis (pikta)* (Joniškis)<sup>8</sup>; palyginimas *už debesį tamsėnis* reiškia ‘labai susirūpinęs ar piktas’: *Iš ten*

1 LKŽ I: 404; TŽŽ: 52 ir kitose kalbose.

2 LKŽ III: 290; I: 873, 876.

3 Vydūnas 1991: 245.

4 Razauskas 2020: atitinkamai 15–17 ir 17–26.

5 Sogyal 1989: 17; žr. Razauskas 2020: 16; 2022: 18.

6 LKŽ XVII: 216.

7 LKŽ XVII: 247.

8 FŽ: 141; LKŽ II: 350.

grįžo tamsesnis už debesį (J. Avyžius); *Parėjo Valentinus iš našlės tamsesnis už debesį* (V. Dautartas)<sup>9</sup>.

Dar keli pavyzdžiai, kuriuose debesys reiškia pyktį ar kitą tamsią, niūrią sielos būseną: *Šlėk-telė buvo visas perpykęs ir juodas kaip debesys* (A. Vienuolis); *Jis rūstus kaip debesys* (Daukšiai, Marijampolės r.); *Domantas sustojo vidury kambario ir žiūrėjo į ją suniūręs kaip debesys* (J. Grušas); *Klausė vyrai niaurūs kaip tamsus debesėlis* (V. Krėvė); *Ko susiraukęs kaip debesys?! (ten pat); Atsikėlė ir visas suniukęs kaip debesys nuėjo pietauti (neįvardyti raštai); Ko šandiej marti vaikščioja apsiniaukęs kaip debesys? (Salamiestis, Kupiškio r.); Šeiminkas kaip audros debesys apsiniaukė ir ėmė dundėti (P. Cvirka)*<sup>10</sup>.

Kaip ir debesys, perkūnija tad yra anaip tol ne tik atmosferinis, bet ir psichinis, dvasinis reiškiny, o Perkūnas veikia ne tik išoriniame pasaulyje, bet ir vidiniame, dvasiniame<sup>11</sup>.

Kai kurie pasitaikę palyginimai pažymėti, tarkim, *susiraukęs kaip debesys* – be minėto V. Krėvės, dar plg. iš gyvosios kalbos: *Ko susiraukęs kaip debesys?! (Daukšiai, Marijampolės r.)*<sup>12</sup>. Šiaip jau *raukti(s)* savaime reiškia tiek 'daryti raukšlėtą (veido dalį, veidą)', kalbant apie žmogų (*Bloga nuotaika raukė vyriškio kaktą* neįvardyti raštai); 'darytis susiraukšlėjusio veido, traukti veidą raukšlėmis (dėl kokio nemalonaus pojūčio, nepasitenkinimo)'; taip pat 'merktis' (*Eik gult, ir aš einu: mano akys jau raukias visai* Jurbarkas); tiek 'niauktis', kalbant apie orą: *Raukas iš visų pusių, lys (Kuršėnai, Šiaulių r.); Tiek darbų laukia, o diena visai raukiasi, lietus taip įsismagina, kad ima skalbti (V. Bubnys); atitinkamai apsi-raukti 'pasidaryti kiek raukšlėtam': Apsiraukė jam veidas, tai jau žinok, kad pyksta (Jūzintai, Rokiškio r.); ir, antra vertus, 'apsiniaukti': *Jau antra savaitė apsiraukė, ir dar galo nematyti (Priėnai); pasi-raukti 'kiek susiraukti veidą raukšlėmis (ppr. dėl kokio nemalonaus, nepasitenkinimo, iš piktumo): Mūsų viršaitis vis toks pasiraukęs, piktas vaikšto (Joniškėlis, Pasvalio r.); persi-raukti 'labai supykti': Kad atlėkė boba persiraukus! (Skapiškis, Kupiškio r.); su-raukti 'padaryti raukšlėtą (veidą, veido dalį): Neapykanta suraukia jam veidą (V. Krėvė); susi-raukti 'sutraukti veidą raukšlėmis (ppr. dėl kokio nemalonaus pojūčio, nepasitenkinimo, iš piktumo): Susiraukęs kai pikčiurna (K. Jurkšaičio žodynas); ir, antra vertus, už(si)-raukti 'aptraukti (debesimis, migla)': Užraukė visai dangų didžiuliai**

*debesys (Surviliškis, Kėdainių r.); Užsiraukė dangus, bus lietaus (ten pat); Dangus užsiraukė, kažno ar nebus lietaus (Skudutiškis, Molėtų r.)*<sup>13</sup>.

Prie palyginimų *niaurus, suniūręs kaip debesys* atsižvelgtini patys žodžiai *niūra* 'niaurus, surūgęs žmogus, susiraukėlis', *niaūras* 'niaurus, prislėgtos nuotaikos, melancholiškas, paniūręs': *Klausė vyrai, niauri kaip tamsus debesėlis (V. Krėvė); ir, antra vertus, niaūra 'apniukę': Visą savaitę niaura ir niaura, vanduo dangų tik ką laikos (Tauragnai, Utenos r.); taip pat niūroti 'būti paniūrusiam' (apie žmogų) ir 'būti apniukus, apsitraukus debesimis'; pa-niūrti 'pasidaryti niūriam' (apie žmogų) ir 'apsiniaukti, apsitraukti debesimis'; su-niūrti 'pasidaryti niūriam' (apie žmogų) ir 'apsiniaukti, suniukti': *Suniūrusią dieną ir žmonys būn sušyžę, suniūrę (Batakliai, Tauragės r.); niūrūs 'prislėgtos nuotaikos' (apie žmogų) ir 'apsiniaukęs, apniukęs': Šandiej toks niūrus oras (Kupiškis)*<sup>14</sup>.*

Prie palyginimų *apsiniaukęs, suniukęs kaip debesys*, žinoma, atsižvelgtini ir veiksmazodžiai *niáukestytis* 'niauktis, debesuotis' ir 'darytis nusiminusiam, liūdnam, rūščiam' (apie žmogų); *niáukti(s)* 'debesimis supti, dengti, temdyti' ir 'darytis nusiminusiam, liūdnam, rūščiam', *ap(-si)-niáukti* 'debesimis aptraukti, aptemdyti' ir 'daryti susirūpinusį, nusiminusį, liūdną', bet ir pastarąją prasme kartais palyginant su oru: *Apsiniaukė kaip rudens diena (Marcinkonys, Varėnos r.); ap-niūkti, ap-niūkti 'apsitraukti debesimis, apsiniaukti' ir 'paniurti, apsiblausti' (apie žmogų)*<sup>15</sup> ir t. t.

Tatjana Goriačeva yra apžvelgusi kelis tokius „atmosferinės psichologijos“ pavyzdžius slavų kalbose: „Semantinis modelis 'niauktis, rauktis, raukstyti; būti nepatenkintam (apie žmogų)' → 'apsitraukti debesimis (apie dangų)', 'niauktis (apie orą)' gerai žinomas slavų kalbose. Plg. [ru.] *морщиться* 'susiraukti' – 'niauktis (apie dangų); *небо сунится* 'dangus niaukiasi prieš darganą', kai *сунить брови, насупливать* – 'suraukti antakius, rodyti nepasitenkinimą'; Archangelsko tarm. *загрибáнуть* 'pasidaryti apniukusiam, rūškanam (apie orą)', kai *грибáниться* – 'niūrėti, darytis rūščiam'; *бутьситься* 'darytis darganotam (apie orą)' ir 'raukstyti, pykti'; Pskovo tarm. *гмѣрнуть* 'niauktis, darganotis (apie orą)', kai *гмѣрнуться* – 'liūdėti, niūroti, būti gaudžios nuotaikos', Nau-gardo tarm. *гмѣря* 'niūrus, užsidaręs žmogus'; ukr. tarm. *натамбу́рилось* 'užtraukė debesimis', kai *тамбу́рнуться* – 'raukytis, užsiraukti,

9 FŽ: 141.

10 VspŽ: 74; VslKPŽ: 58; žr. FŽ: 141; LKŽ II: 350.

11 Įvairiais kitais atžvilgiais apie tai žr. Razauskas 2018: 18–33.

12 LKŽ XI: 302.

13 LKŽ XI: 298–304.

14 LKŽ VIII: 766, 840, 841–842.

15 LKŽ VIII: 763–764, 826, 829–830.

pasipūsti'; bulg. tarm. *навъсь съ* 'supykti' ir 'apsitraukti debesimis'. Žmogaus ir gamtos bloga būseną dažnai sutapatinama, pavyzdžiui, Uralo tarmėje *заскучать* 'pasidaryti ilgū, imti ilgėtis' reiškia 'apsiniaukti, pasidaryti darganotam (apie orą)': *Небо заскучало, видно, к дождю* 'Dangus apsiniauškė, matyt, liš'; taip pat plg. Dono tarm. *тыга* 'dargana' ir bulg. tarm. *тъжен* 'liūdnas, nusiminęs' bei *времѣту е тъжну* 'apsiniaukęs oras'; Kazanės tarm. *прѣндик* 'piktas, rūstus žmogus' ir Tambovo tarm. *прѣндик* 'dargana'.<sup>16</sup>

Ši „atmosferinė psichologija“ šiaip jau visuotinė ir praažė, aptinkama kuo įvairiausiose tradicijose, o kai kurių net pasitelkiama kaip įtaigi mokomoji priemonė. Antuanas Fėvras atkreipia dėmesį į Antiką persiėmusį Renesansą: „[Džovani] Bokačas rašė *ventos agere Mercurii est* 'vėjus gainioti priklauso Merkurijui', ir štai [Sandras] Botičelis piešia jį vaikantį proto debesies bei žaidžiantį jais nelyginant platonikų hierofantas, skleidžiantis lengvus garus, jeib dangiškoji tiesa, pasiekdama mus pro juos, mūsų neapakintų.<sup>17</sup> O Marija Luiza fon Franc primena, jog krikščioniškajame viduramžių pasaulėvaizdyje „debesis“ paprastai reiškė velnio sukeltą sielos sumaištį.<sup>18</sup>

Tačiau debesies visuomet tik užstoja saulę ir dangų, bet jų neatima, nepanaikina, tad pats debesies įvaizdis kartu ir teikia viltį, nurodo išeitį. Pasak tibetiečio budisto Tartango Tulku: „Sumaištis ir skausmo debesys mus apniaukia, bet iš tikrųjų jie nėra sukibę su mūsų esybe. Mes galime iškilti virš jų, nusileisti po jais ir stebėti jų pavaldus kaip tikrų debesų giedrą danguje. Tik apsupti jų iš visų pusių atsidurtume visiškoje tamsoje.<sup>19</sup> Betgi, pasak kito tibetiečio budisto, Čiogjamo Trungpos: „Nubusti reiškia aiškiau išvysti savąją sumaištį. Nėra lengva atviromis akimis pažvelgti į savo slaptų vilčių ir baimių, lengvabūdiškumo ir neurozių jovalą. [...] Esminis dalykas, kad jei ketiname atsigręžti į saulę, neišvengiamai turėsime susidurti su debesimis, kurie ją užstoja.<sup>20</sup>

Vėl kitas tibetietis budistas, Sogjelis Rinpočė, išplėtoja įvaizdį: „Mūsų tikroji prigimtis primena dangų, o paprastojo proto paklydimas ir sumaištis – debesies. Kai kuriomis dienomis debesys dengia visą dangų. Stovint ant žemės ir žvelgiant aukštin tuomet sunku ir patikėti, jog už debesų ten yra dar kažkas. Tik lėktuvu skridami galime viršum jų pamatyti bekrasį giedrą dangų. Iš

tokios aukštybės toli apačioje nusidriekę debesys atrodo visai maži, nors ką tik regėjos, jog be jų nieko daugiau nėra. Visada turime stengtis atminti: debesys nėra dangus ir jam nepriklauso. Jie tik šiek tiek juokingai kybo dangaus fone ir slenka nė kiek su dangumi nesusiję. Ir niekaip negali sutepti dangaus ar palikti jame žymės.<sup>21</sup>

O tai „tikroji proto [mentos] prigimtis, jo[s] giliausioji esmė, kurios visiškai ir niekuomet nepaliečia nei kaita, nei mirtis. Kol kas ji pasislėpusi mūsų prote [mentoje], *sem*, apsiausta ir užtemdyta lakstančių minčių bei emocijų. Kaip stiprus vėjo gūsis geba nupūsti debesies ir atskleisti spindinčią saulę bei dangaus platybę, taip ir dvasinis įkvėpimas tam tikromis ypatingomis sąlygomis gali mums atskleisti proto [mentos] prigimtį prošvaistes. Šie pragiedruliai gali būti įvairių gylių bei lygmenų, bet kiekvienas jų įlieja tam tikrą dalį supratimo, prasmės ir laisvės šviesos. Taip įvyksta todėl, kad proto [mentos] prigimtis yra giliausioji supratimo šaknis. Tibetiškai ją vadiname *rigpa* – pirmąpradžiu, giedru, grynu suvokimu, kuris tuo pačiu metu yra išmintingas, žinantis, švytintis ir visada budrus.<sup>22</sup>

„Taigi kad ir kokios kiltų mintys bei emocijos, leiskite joms rasti ir rimti, tirpti tarytum vandenyno bangoms. Tegu jūsų mintys kyla ir rimsta be jokios įtampos. Nekibkite į jas, nemaitinkite jų, nepasiduokite joms, nesikabinkite [*nesitverkite*] už jų ir nesistenkite jų *sutvirtinti*. Nei sekite paskui mintis, nei kvieskite jas – būkite tarsi vandenynas, stebintis savo bangas; būkite tarsi dangus, žvelgiantis iš viršaus į plaukiančius debesies.<sup>23</sup>

Kaip tik šitaip Sogjelis Rinpočė mus ką tik mokė medituoti: „Tiesiog sėdėkite ramiai ir leiskite visoms jūsų mintims bei sąvokoms ištirpti skaidrioje pirmąpradėje sąmonės prigimtyje. Tarsi išsisklaidytų debesys ar išgaruotų migla, atskleisdama giedrą dangų ir džiugiai spindinčią saulę.“

Nesyk jau minėtas XVII a. tibetietis budizmo meistras Celė Nacogas Rangdriolis cituoja „Karmos išvalymo sūtrą“, kurioje į Budos lūpas įdėtas raginimas be atvangos „praktikuoti, nes būtina valyti laikiną conceptualų mąstymą, vis atsi-randantį kaip debesys danguje“<sup>24</sup>.

Kitas irgi nesyk minėtas XVI a. tibetietis budizmo meistras Takpò Taši Namgjelis cituoja

16 Горячева 1985: 58.

17 Faivre 1995: 29.

18 Franz 1979: 87.

19 Tarthang 1984: 241.

20 Trungpa 1988: 104.

21 Sogjalas 2011: 64.

22 Sogjalas 2011: 62–63.

23 Sogjalas 2011: 90; kursyvai mano.

24 Rangdrol 1990: 26; dar plg. 8, 12, 21; taip pat Rangdröl 1989: 46.

vieno iš tibetietiškojo budizmo patriarchų Gampopos priesaką: „Tebus tavo menta kaip dangus be debesų!“<sup>25</sup>, t. y. giedra.

Tantrinio budizmo Indijoje patriarchas Tilopa mokė: „Kaip garas kildamas virsta debesimis ir nežinia kur dingsta danguje jiems išsisklaidžius, taip ir visokios mintys kyla mentoje ir tirpsta sąmonei save suvokus.“<sup>26</sup>

Viduramžių Indijos budizmo didžiūnas Arjadeva patvirtina:

Protingasis Dievybės joga  
padaro tvirtą savo sąmonę.  
Klaidingų požiūrių tamsieji debesys  
jos nebetemdo, ir sušvinta saulė.<sup>27</sup>

Visų „klaidingų požiūrių“ ir tamsių minčių šaltinis yra pamatinis sąmonės aptemimas ir neišmanymas, *avidyā*, apniaukiantis pirmąją sąmonę lyg debesys saulę<sup>28</sup>.

Taip pat iš Indijos kilusiame kinų čanj budizme tikroji dvasinė žmogaus prigimtis, savaime skaisti, tobula ir nereikalinga jokių pagerinimų, pasak Nikolajaus Abajev, prilyginama „saulei, kurios spindesį gali aptemdyti užslinkę debesys, tačiau kuri pati visuomet lieka šviesi ir skaisti; debesys gali net kuriam laikui visai apniaukti ją ir užstoti jos skleidžiamą šviesą, tačiau jie nieko negali padaryti pačiai saulei, niekaip negali iškreipti ar pagadinti šios pirmąją prigimtį“<sup>29</sup>.

Toliau N. Abajevs pateikia į rusų kalbą išverstą vieną iš pagrindinių čanj budizmo kanono tekstų „Šeštojo patriarcho pakylės sutrą“, kurioje (§ 20), be kita ko, sakoma: „Šio pasaulio žmonių [dvasinės] prigimtį skaistumas yra lyg giedras dangus, įžvalga – lyg saulė, o išmintis – lyg mėnulis. Išmintis (*jñāna*) ir įžvalga (*prajñā*) šviečia nuolat, bet kadangi jūs tveriatės išorinių aplinkybių, tai išorinių minčių debesys užplaukia ir užstoja (jų šviesą), ir tikroji jūsų prigimtis nebeprašviečia. Tad jeigu sutiksime gerą draugą, kuris atskleis jums tikrąjį mokymą ir išsklaidys klaidas bei pasiklydimus, tai viduje ir išorėje viską vėl nutviekis šviesa.“<sup>30</sup>

Iš kinų čanj budizmo perimto japonų dzeno nušvitimas, vadinamasis satori, pasak Daisecaus Teitaro Sudzukio, pasiekiamas tuomet, „kai iš sąmonės lauko švariai iššluojamos bet kokios minčių veiklos liekanos, palikdamos protą giedrą kaip dangus be mažiausio debesėlio, kaip žydra bekrastė erdvė“<sup>31</sup>.

Ir įžymaus persų mistiko sufijaus Džalaladino Rumi gyvenimo pasakojimą Nigelis Votsas pradeda tuo pačiu įvaizdžiu: „Mes užtemę. Daugelis esame tarsi debesuotos dienos, mūsų šviesa temdo sunkūs lietaus debesys.“<sup>32</sup>

Įvaizdis visuotinis, archetipinis, pagimdytas pačios būtinybės pirštu neparodomus vidinio pasaulio reiškinius nusakyti per palyginimą su atitinkamais išorinio pasaulio reiškiniais. Nes, pasak Naujosios Zelandijos maorių priežodžio: „Praplaukiantys debesys matyti, o praplaukiančių minčių – nematyti.“<sup>33</sup>

Mums dabar svarbiausia, kad mintys čia irgi prilygsta debesims. Kaip ir rusų priežodyje: *По небу облака, по челе дума* „Per dangų [plaukia] debesys, per kaktą – mintys (arba godos, susimąstymas)“<sup>34</sup>. Ir Vaižganto sakinyje: „Kaip juodi, sudriskę debesų kėsniai vėjo greitumu lekia per giedrą dangų, taip per inkaitusią jo galvelę staigiai ėmė driūksėti, kaip iš maišo paleistos, trumpos, neaiškios mintys.“<sup>35</sup> Būtų galima pateikti nemažai pavyzdžių iš senųjų tradicijų (senovės kinų, indų, germanų ir kitų), kuriuose žmogaus, pirmažmogio galva, galvos kiaušas, gaubiantis smegenis, būdingai prilygsta dangui, dangaus skliautui, gaubiančiam atmosferą su visais jos debesimis, bet tai nuvestų mus per toli į šalį.

Dabar tik pažymėsime, jog šitaip iš aplinkinio pasaulio (makrokosmo) dalių per metaforą susidaro ištisas vidinis žmogaus pasaulis (mikrokosmas), kuris dėl to, suprantama, yra „tapatus“ išoriniam. Kaip rusų senosios rašytinės tradicijos knygoje „Trijų šventintųjų pašnekesys“ (*Беседа трех святителей*), kur pirmojo žmogaus Adomo įvairios dalys sukurtos iš atitinkamų išorinio pasaulio dalių: „iš žemės – kūnas, iš jūros – kraujas, iš saulės – akys, iš akmens – kaulai, iš debesų – mintys, iš ugnies – šiluma, iš vėjo – kvėpavimas“ ir t. t.<sup>36</sup> Šiaip ar taip, mintys – iš debesų. Tas pat vadinamosiose „Eilėse apie Golubiną knygą“ (*Стихи о Голубиной книге*): *Наши помыслы*

25 Namgyal 1993: 271, dar plg. 284, 299, 320.

26 Mano lietuviškas vertimas remiasi trimis skirtingais angliškais vertimais: Trungpa 1988: 159; Namgyal 1993: 191 ir 320. Mums dabar svarbiausia, kad visuose trijuose mintys aiškiai prilyginamos debesims.

27 MTBA I: 141.

28 Guenther 1972: 14. Sanskrito *avidyā* lietuviškai būtų *nevidė*, *nevydė* ar *nevidžia*, *nevydžia* (žr. Razauskas 2016: 251–252 ir aplinkui).

29 Абаев 1989: 113–114.

30 Абаев 1989: 191.

31 Suzuki 1991: 96.

32 Watts 2003: 9.

33 Radin 1927: 167, Nr. 16.

34 Даль ПРН: 408.

35 Vaižgantas R I: 268.

36 Власова 2000: 80.

от облац небесных „Mūsų mintys (arba sumanymai) – iš dangiškųjų debesų“<sup>37</sup>. Ir atitinkamoje liaudies etiologinėse sakmėse, pavyzdžiui:

*Бог сотворил человека Адама из девяти частей: тело – от земли, кость – от камня, кровь – от огня, волосы – от дерева, дыхание – от ветра, зрение – от солнца, мысль – от облака, речь – от моря и душа – от Бога.*<sup>38</sup>

Dievas sutvėrė žmogų Adomą iš devynių dalių: kūną – iš žemės, kaulą – iš akmens, kraują – iš ugnies, plaukus – iš medžio, kvėpavimą – iš vėjo, regėjimą – iš saulės, mintis – iš debesies, kalbą – iš jūros, sielą – iš Dievo.

Susiję rusų kalboje – jei ne griežtai etimologiškai, tai mažų mažiausiai per sąskambį – taip pat žodžiai *мозг* ‘smegenys’, prk. ‘protas’, ir *мозг, мза* ‘dargana’, *мозгливый, промозглый* ‘darganotas, lietingas’<sup>39</sup>. Taigi ne tik vidinio pasaulio mintys, protas, bet ir pats kūno organas, atstovaujantis joms išoriniame pasaulyje, – smegenys prilygsta debesims. Kaip ir senovės skandinavų „Poetinėje Edoje“ („Grymnio eilės“ 41), kur kosminio pirmažmogio Iumio (*Ymir*) smegenys, tveriant pasaulį, virto debesimis: „Iš jo smegenų visi sutverti debesys vėtrų.“<sup>40</sup> Atvirkščiai nei Adomo mintys iš debesų.

Kadangi smegenų vieta galvoje, ir galva iš esmės yra tas pats mąstymo organas kaip smegenys, tik kartu su jas gaubiančiu kauliniu kiaušu (kaip akmeninio dangaus gaubiama atmosfera), tai pastebėtina, kad lietuvių veiksmazodis *galvoti* reiškia ne tik ‘manyti, protauti, svarstyti’, bet ir ‘darytis panašiam į galvą (apie debesį)’: *Jau debesys galvojas – gal būt, nustos lyti* (Žvirgždaičiai, Šakių r.); *Debesiai galvoja, tai nebus lytaus* (J. Jablonskis)<sup>41</sup>. Belieka tikėtis, kad ir šiuos pernelyg „galvotus“ debesis Perkūnas vienąsyk suskaldys ir iškaldys, atverdamas sielą nieko nebeužstojamai dangiškajai šviesai.

Tiesa, debesys debesims nelygu: vieni tamsūs, juodi kaip naktis, kiti balti, saulės tarsi ir neužstojantys. Minėtas tibetietiškojo budizmo patriarchas Gampopa yra išaiškinęs šio regimojo skirtumo dvasinę reikšmę: „Kai saulę dengia

debesys, jie gali būti balti arba juodi. Panašiai sukaustytas žmogus gali būti sukaustytas geležine grandine arba auksine grandine. Palyginimas reiškia, jog žmogus gali būti sukaustytas tiek teigiamų, tiek neigiamų sąvokų. Abi rūšys kyla iš proto veiklos.“<sup>42</sup>

Kitaip tariant, „saldi“ nelaisvė ir netiesa vis dėlto yra nelaisvė ir netiesa – balti debesys, kad ir švelniau, vis tiek apniaukia tikrąją laisvės erdvę ir tiesos šviesą. Kazys Binkis: *Debesėliai baltieji – tai mūsų svajonės*<sup>43</sup>. Vincas Mykolaitis-Putinas:

*O balti, tyri, lengvučiai  
Debesėliai –  
Tai svajonės, kur netyčia  
Man sukėlei.*<sup>44</sup>

Kad ir kokios saldžios, svajonės vis dėlto pri dengia Tikrovę, nuvilioja nuo jos ir galų gale nugarazdina į tamsą. Tai yra patyręs Antanas A. Jonynas: *kaip debesys plaukia į naktį / pavargusios mūsų svajonės*<sup>45</sup>. O drauge su svajonėmis – ir atsiminimai, praeities ilgesys:

*tas ilgesys kuris lyg paukštis suka  
ratus dangų kuriuo atsiminimų  
dvelkimas gena debesis neryškius*<sup>46</sup>

Iš negausių lietuvių mąstytojų šia „atmosferine psichologija“ pasižymi Vydūnas – gal kaip tik dėl to, kad atviresnis archetipinei vaizduotei, kaip poetai ir senovės išminčiai.

„Berods šviečia kiekviena mintis. Bet menka ta jos šviesa sulyginti su Išmintimi. O kur jų tiek stumdos ir briaunas, kaip šiandien žmogaus omeny, čia sumenkėja ir ta menkutė minčių šviesa, o Išmintis pasilieka apdengta kaip saulė už debesų.“<sup>47</sup> Debesims, apniaukusiems saulę, prilyginus *mintis*, gražu čia būtų *iš-mintį* atitinkamai suprasti kaip išsilaisvinusią, atitirpusią *iš minčių* sąmoningumo erdvę, atvirą dangiškajai dvasios šviesai.

Ta pati Išmintis kitu atžvilgiu yra sąžinė: „Lyg saulės šviesa pro juodas debesis numanoma sąžinė.“<sup>48</sup>

Deja: „Mintys ir nuomonės persineša tėvų – vaikams, vienos kartos – kitai, vieno

37 ХДВЗ: 30; Топоров 2000: 249. Pavadinimo *Голубиная книга* tikroji reikšmė iki šiol neišaiškinta, jis sietas ir su balandžiais (*голуби*), ir su dangaus žydryne (*голубина*), ir su gelme (*глубина*), tad jo nesiimame išversti.

38 РЭСЛ: 230–231, Nr. 360.

39 Журавлев 2005: 89.

40 PE: 114.

41 LKŽ III: 87.

42 Guenther 1972: 35.

43 Binkis 1999: 75.

44 Mykolaitis-Putinas 1989: 146.

45 Jonynas 1981: 87.

46 Jonynas 1984: 27.

47 Vydūnas 1990: 71.

48 Vydūnas 1991: 39.

amžiaus – kitam. Žmonės jose gyvena kaip debesyse.<sup>49</sup>

Tačiau ne tik mintys, bet ir visokie „geiduliai ir dar labiau aistros niaukia sąmonę. Yra lyg su tomis būsenomis atslinkėtų tamsios debesis ir užklotų saulės šviesą“<sup>50</sup>.

Vis dėlto: „Ne kartą atsitinka, kad žmogus kažin kur nusimasto. Nei jis paboja tada kūno reikalų, jeigu jie ne per skaudūs, nei jis varginamas jausmų, geismų, karščiavimų. Jame tylu, ramu. Jis lyg savyj, tarsi per visas tamsias debesis pakilęs skrenda tyrame ore, kur sutinka tikrai baltąsias apšviestas ir todėl šviečiančias debesėles. Yra tai minčių gyvenimas: žmogus tokiu būdu gyvena minčių pasaulyje.“<sup>51</sup>

„Kas šiaip dar niaukė jo mąstymą, galvojimą ir protavimą, kaip tamsios debesis apdengia saulės šviesą, tai dabar pasklinda ir virsta baltomis debesėlėmis, pro kurias visas saulės spinduliavimas prasiveržia ir visą gyvenimą šildo ir nušviečia.“<sup>52</sup>

Tuomet laisvai: „Ateina taip jau ir viena mintis po kitos ir sau nueina omenį, kaip aukštai prie dangaus debesėliai.“<sup>53</sup> Nebeapniaukdami dangaus, o ištirpdami jame be pėdsakų, kaip minėtų budizmo meistrų.

Ir Vydūnas galiausiai prisipažįsta: „Visos mano mintelės kaip debesėlio miglėlė, vėjui pakilus, išsiblaškė.“<sup>54</sup>

O iš pastarųjų laikų bene ryškiausias lietuviškas šios praamžės metaforos pavyzdys – Algirdo Kaušpėdo daina „Mintys“:

*Įsivaizduokim, kad debesis – tai mūsų mintys,  
Sunkūs kaip akmenys<sup>55</sup> ir lengvi kaip smiltys.  
Įsivaizduokim: dangus – minčių išaugintas,  
Ką galvoja žmogus, tai ir matom aplinkui.*

*Įsivaizduokim: ciklonai susiformuoja kaip pyktis,  
Dėl to, kad sau leidžiam susierzinti, supykti.  
Įsivaizduokim, kad esam dangaus šeimininkai,  
Kad statom debesis, iš minčių pagamintus.*

*Įsivaizduokim, kad galim minutei nurimti,  
Pakelti akis ir dangų pamilti.*

*Įsivaizduokim, kad debesis – tai mūsų mintys,  
Tai mūsų veidrodis, virš galvos pakabintas.*

■

49 Vydūnas 2006: 65.

50 Vydūnas 1990: 394.

51 Vydūnas 1991: 23.

52 Vydūnas 1991: 479.

53 Vydūnas 2006: 83.

54 LKŽ VIII: 245; kita dingstimi žr. Razauskas 2020: 16.

55 Dėl debesų palyginimo su akmenimis žr. Razauskas 2024: 47–50.

Ir po kiekvieno posmo priedainis – kaskart po keturisys pakartojamas, kalte įkalamas sakiny:

*Debesys – tai mūsų mintys.*<sup>56</sup>

Kaip danguje *tvenkiasi* debesis, taip sieloje, mentoje kartais *susitvenkia* mintys (pavyzdžiui, idėjos į visokias ideologijas) ir *užtvenkia* laisvą sąmonės srautą, sielos gyvybės tėkmę – lyg kraujo krešulys, užkimšęs kraujotaką ir negyvai užkietinęs širdį. Ypač vadinamosios „idėjos fix“ (*idees fixes*), pažodžiui – ‘fiksotos’, taigi ‘nejudamos, sustingusios, užkietėjusios, sustabarėjusios’. Jos pačios yra *su-stabdytos* ir sielą *stabdo* – sukelia vidinį *stabą*. Lyg aklinai dangų užtraukę debesis. Tuomet visa viltis – Perkūnas, kuris vienintelis gali sutriuškinti šituos *uolų volus*, suskaldyti juos į šipulius ir vėl *paleisti laisvai lietus laimę*.

## NELIETUVIŠKA ASMENVARDŽIŲ RAŠYBA

Abajevs, Nikolajus = Николай Вячеславович Абаев

Arjadeva, arba Arjadėva = ang. Aryadeva

Bokačas, Džiovanis = Giovanni Boccaccio

Botičelis, Sandras = Sandro Botticelli

Fėvras, Antuanas = Antoine Faivre

Franc, Marija Luiza, fon = Marie-Louise von Franz

Goriačeva, Tatjana = Татьяна Витальевна Горячева

Namgjelis, Takpò Taši = ang. Takpo (Dakpo) Tashi Namgyal

Rangdriolis, Celė Nacokas (Nacogas) = ang. Tsele Natsok (Natsog) Rangdröl (Rangdrol)

Rumì, Džalaladinas = ang. (Maulana) Jalāl al-Dīn Rūmī, Jalaluddin Rumi

Sogjelis Rinpočė = ang. Sogyal Rinpoche

Sudzukis, Daisecus Teitaras = ang. Daisetz (Daisetsu) Teytaro (Teitarō) Suzuki

Tartangas Tulku = ang. Tarthang Tulku

Trungpa, Čiogjamas = ang. Chögyam Trungpa

Votsas, Nigelis = Nigel Watts

## LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Binkis 1999 = Kazys Binkis. *Raštai*, I: *Poezija*. Vilnius: Pradai, 1999.

Faivre 1995 = Antoine Faivre. *The Eternal Hermes from Greek God to Alchemical Magus*. Grand Rapids, USA: Phanes Press, 1995.

Franz 1979 = Marie-Louise von Franz. *Alchemical Active Imagination*. Texas: University of Dallas, 1979.

FŽ = *Frazeologijos žodynas*. Redagavo Jonas Paulauskas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2001.

■

56 Daina ir jos žodžiai viešai prieinami internetu. Tiesa, esama variantų: gali skirtis I posmo III eilutė (...*dangus – mūsų pačių išaugintas*), II posmo II eilutė (*Dėl to, kad galvojam, kaip atkeršyt, atimti*) ir dar kelios smulkmenos.

- Guenther 1972 = Herbert V. Guenther. *The Tantric View of Life*. Berkeley–London: Shambhala, 1972.
- Jonynas 1981 = Antanas A. Jonynas. *Atminties laivas*. Vilnius: Vaga, 1981.
- Jonynas 1984 = Antanas A. Jonynas. *Parabolė*. Vilnius: Vaga, 1984.
- LKŽ I–XX = *Lietuvių kalbos žodynas*, I–XX. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1956–2002.
- Mykolaitis-Putinas 1989 = Vincas Mykolaitis-Putinas. *Raštai*, I: *Poezija*. Vilnius: Vaga, 1989.
- MTBA I = *Mažoji Tibeto budizmo antologija*, I: *Milarepa, Končog-Tenpadronmė, Arjadeva*. Iš tibetiečių kalbos vertė Algirdas Kugevičius. Kaunas: Gaivata, 1998.
- Namgyal 1993 = Takpo Tashi Namgyal. *Mahāmudrā: The Quintessence of Mind and Meditation*. Translated and annotated by Lobsang P. Lhalungpa. Delhi: Motilal Banarsidass, 1993.
- PE = *Poetinė Eda*. Iš senosios islandų kalbos vertė Aurelijus Vijūnas. Vilnius: Aidai, 2009.
- Radin 1927 = Paul Radin. *Primitive Man as Philosopher*. New York and London: D. Appleton and Company, 1927.
- Rangdröl 1989 = Tsele Natsok Rangdröl. *The Mirror of Mindfulness: The Cycle of the Four Bardos*. Translated by Eric Pema Kunsang. Boston & Shaftesbury: Shambhala, 1989.
- Rangdrol 1990 = Tsele Natsok Rangdrol. *The Circle of the Sun: A Clarification of the Most Excellent of All Vehicles, The Secret and Unexcelled Luminous Vajra Essence*. Translated from the Tibetan by Erik Pema Kunsang. Kathmandu, Nepal–Hong Kong: Rangjung Yeshe Publications, 1990.
- Razauskas 2016 = Dainius Razauskas–Daukintas. *Maironis – praamžės tradicijos dainius*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016.
- Razauskas 2018 = Dainius Razauskas. Dvasinė Perkūno esmė. *Liaudies kultūra*, 2018, Nr. 2.
- Razauskas 2020 = Dainius Razauskas. Sutvėrimas mintimi. *Naujoji Romuva*, 2020, Nr. 3.
- Razauskas 2022 = Dainius Razauskas. Laisvės atžvilgiai: *pa(si)leisti ir at(si)leisti*. *Būdas*, 2022, Nr. 2.
- Razauskas 2024 = Dainius Razauskas. Dangaus akmenys, uolos ir kalnai. *Būdas*, 2024, Nr. 6.
- Razauskas 2025 = Dainius Razauskas. Dangiškos velnių užtvankos. *Būdas*, 2025, Nr. 1.
- Sogyal 1989 = Sogyal Rinpoche. *Some Essential Advice on the Practice of Meditation*. Boston: Rigpa Fellowship, 1989.
- Sogjalas 2011 = Sogjalas Rinpočė. *Tibetiečių gyvenimo ir mirties knyga*. Kaunas: Mijalba, 2011.
- Suzuki 1991 = Daisetz Teytaro Suzuki. *An Introduction to Zen Buddhism*. Edited by Christmas Humphreys, foreword by C. G. Jung. London–Sydney: Rider Books, 1991 (1949).
- Tarhang 1984 = Tarhang Tulku. *Knowledge of Freedom: Time to Change*. Berkeley: Dharma Publishing, 1984.
- Trungpa 1988 = Chögyam Trungpa. *The Myth of Freedom and the Way of Meditation*. Edited by John Baker and Marvin Casper. Boston & London: Shambhala, 1991.
- TŽŽ = *Tarptautinių žodžių žodynas*. Atsakingasis redaktorius A. Kvietkauskas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
- Vaižgantas R I = Vaižgantas. *Raštai*, I: *Vaiždai ir vaiždeliai*. Vilnius: Pradai, 1994.
- Watts 2003 = Nigel Watts. *Meilės kelias: Įkvepianti sufijų mistiko Rumio gyvenimo istorija*. Kaunas: Mijalba, 2003.
- Vydūnas 1990 = Vydūnas. *Raštai*, I. Vilnius: Mintis, 1990.
- Vydūnas 1991 = Vydūnas. *Raštai*, II. Vilnius: Mintis, 1991.
- Vydūnas 2006 = Vydūnas. *Žvilgis į gyvenimo gelmes*, I: *Gyvenimas – kelionė tobuluman*. Sudarytoja Rima Palijanskaitė. Klaipėda–Radviliškis: Litera, 2006.
- VsLKPŽ = *Lietuvių kalbos palyginimų žodynas*. Sudarė Klementina Birutė Vosylytė. Vilnius: Mokslas, 1985.
- VsPŽ = Klementina Vosylytė. *Palyginimų žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014.
- Абаев 1989 = Николай Вячеславович Абаев. *Чань-буддизм и культурно-психологические традиции в средневековом Китае*. Новосибирск: Наука, 1989.
- Власова 2000 = Марина Никитична Власова. *Русские суеверия*. Санкт-Петербург: Азбука, 2000.
- Горячева 1985 = Татьяна Витальевна Горячева. К этимологии восточнославянских метеорологических терминов. *Этимология 1983*. Москва: Наука, 1985.
- Даль ПРН = *Пословицы русского народа: Сборник В. И. Даля*. Москва: Русский язык Медиа, 2004 (1862).
- Журавлев 2005 = Анатолий Федорович Журавлев. *Язык и миф: Лингвистический комментарий к труду А. Н. Афанасьева «Поэтические воззрения славян на природу»*. Москва: Индрик, 2005.
- РЭСЛ = *У истоков мира: Русские этимологические сказки и легенды*. Составление и комментарии О. В. Беловой, Г. И. Кабаковой. Москва: Форум–Неолит, 2014.
- Топоров 2000 = Владимир Николаевич Топоров. К реконструкции балто-славянского мофологического образа земли-матери *\*Zemīa & \*Mātē (\*Matī)*. *Балто-славянские исследования 1998–1999*. Москва: Индрик, 2000.
- ХдВЗ = Иван Александрович Худяков. Великорусские загадки. *Этнографический сборник*, VI. Санктпетербург, 186.

## “CLOUDS ARE OUR THOUGHTS” A MYTHO-POETIC METAPHOR AND ITS SPIRITUAL MEANING

Dainius RAZAUSKAS

This article continues from the previous two — “Heavenly Stones, Rocks, and Mountains” and “Heavenly Dams of Devildom.” Those works explored mythopoetic imagery such as cloud stones, cloud rocks, and cloud mountains, with thunder appearing as stones rolling or crumbling in the sky and clouds as dams constructed by devils to block heavenly rain. All of these poetic motifs, in turn, carry a spiritual or internal significance, which is the focus of this article. These “cloud dams” symbolise the thoughts that crowd our minds, clog the soul’s vital energy, obstruct its inner flow, and obscure heavenly light. In order to release, reanimate, and enlighten the soul, thunder — or the thunder god himself — must demolish these thought-dams and dispel the thought-clouds. In this way, an entire traditional “atmospheric psychology” unfolds, employing the heavenly phenomena as metaphors of inner life.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas  
Antakalnio g. 6, LT-103008, Vilnius  
E. paštas: dainius.razauskas@lnkc.lt